

Dan Floareș, *Petru Șchiopul și epoca sa*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2017, 255 p.

Volumul este deschis de o Introducere, urmată de opt capitole propriu-zise: „I. Familia lui Petru Șchiopul”, „II. Țara Moldovei în context internațional”, „III. Politica internă”, cu trei subcapitole, care se referă la prima domnie (1571-1574), la interludiul domniei lui Iancu Sasul (1579-1582) și la a doua domnie (1582-1591), apoi „IV. Situația economică și socială”, „V. Cultura, înfăptuirile artistice”, „VI. Politica externă”, „VII. Exilul și moartea”, și se finalizează cu „VIII. Posteritatea imediată”. Volumul este încheiat de Concluzii, urmate de Bibliografie și foarte utilul Index.

Principalele teme ale Introducerii sunt justificarea autorului asupra structurii în care a ales să prezinte materialul, ca și o trecere în revistă a izvoarelor, în ordinea utilității pentru redactarea capitolelor succesive. Se remarcă dorința explicită a autorului de a elabora o monografie ancorată în istoria socială și economică, dorință care rămâne nerealizată datorită izvoarelor lacunare și datorită obligativității de a porni de la izvor spre interpretare și nu invers, rezultând „o structură convențională”.

Primul capitol tratează foarte succint familia lui Petru Șchiopul, strănepot al lui Vlad Țepeș. Consecvent dorinței de a trata subiectul dintr-o perspectivă mai degrabă socială și economică, autorul nu acordă foarte multă atenție ascendenței și descendenței lui Petru vodă, pe care, de altfel, le și amestecă în text, fără prea mare considerație pentru cronologie. Mențiunile documentare ale descendenței lui Petru din domniile Moldovei sunt tratate de autor ca simple încercări de legitimizare, fără a explora și ascendența maternă a domnului. Din punctul nostru de vedere, relațiile familiale ar fi meritat un efort mai consistent din partea autorului.

Capitolul al II-lea tratează „relațiile internaționale” ale Țării Moldovei, mai precis contextul regional în perioada care premerge ocupării domniei de către Petru (1571-1574). În principal, este vorba de consecințele pentru Moldova ale Războiului Ligii Sfinte și, în special, ale înfrângerii suferite de otomani la Lepanto (7 octombrie 1572), consecințe în egală măsură economice și politice. Autorul folosește prilejul pentru a reproșa, în notele de subsol, osmanistei italiene Maria Pia Pedani ignorarea contribuțiilor românești la istoriografia Imperiului Otoman. Tema principală a capitolului este comentariul asupra relațiilor lui Ion vodă Armeanul cu Poarta, Regatul Poloniei, Rusia și Imperiul Habsburgic.

Capitolul al III-lea este cel mai consistent al volumului, tratând, cronologic, cele două domnii ale lui Petru Șchiopul și interludiul domniei lui Iancu Sasul ca subcapitole. Subcapitolul referitor la prima domnie discută succint și problema surselor documentare,

în special a actelor interne, foarte importante pentru stabilirea datei începutului propriu-zis al domniei (primul document intern păstrat cu dată sigură este din 26 iulie 1574). Problema începutului primei domnii este corelată de autor cu refacerea țării după jafurile și foametea care au urmat înfrângerii lui Ion vodă Armeanul, în același context al comentariului asupra surselor documentare interne. Următorul subiect abordat de autor este acela al componenței Sfatului Domnesc în prima domnie a lui Petru Șchiopul, abordare care include și relația domnului cu foștii membri ai Sfatului lui Ion vodă, ca și un comentariu asupra rolului logofătului Ioan Golâi în consolidarea domniei lui Petru vodă, ca și asupra sortii ulterioare a acestui personaj important. Pe lângă analiza componenței Sfatului, cu valențe prosopografice, autorul face și un comentariu asupra relației dintre domn și Sfatul Domnesc, desigur, în contextul descrierii de către sursele narative a lui Petru Șchiopul ca un domn „iubit de boieri”, ca și o trecere în revistă a modului în care sursele documentare dezvăluie amploarea tot mai mare a daniilor către așezămintele religioase. Acest subcapitol se încheie cu câteva paragrafe dedicate „domniilor” efemere ale fraților Ioan și Alexandru Potcoavă, care îl trimit pe domn în refugiu la Suceava, de unde emite acte. Subcapitolul dedicat domniei lui Iancu Sasul este foarte succint, urmând aceeași structură ca cel dedicat primei domnii a lui Petru vodă: începutul domniei și problema surselor documentare interne, urmată de componența și activitatea Sfatului Domnesc, împreună cu o scurtă analiză a personalității dominante a Sfatului, în cazul de față postelnicul Bartolomeo Brutti, ca și a ascensiunii familiei Movileștilor, subcapitolul încheindu-se cu descrierea, folosind cuvintele lui Grigore Ureche, a revoltei și pribegiei boierilor și revenirii în scaun a lui Petru vodă Șchiopul. Subcapitolul dedicat celei de-a doua domnii a lui Petru vodă (1582-1591) urmează structura amintită mai sus, autorul atrăgând atenția asupra faptului că Petru vodă menține neschimbată componența Sfatului Domnesc care apare în ultimele documente emise de Iancu vodă Sasul, ca și asupra consecințelor asupra componenței Sfatului a reluării incursiunilor cazacilor, care se opriseră în timpul domniei lui Iancu vodă Sasul (prezența/ absența în Sfat a pârcălabilor de Orhei). Autorul acordă o importanță specială în acest subcapitol descrierilor țării și capitalei, făcute de diplomații și negustorii englezi, care sunt foarte utile, comparându-le favorabil cu cele, fanteziste, ale iezuitului Mancinelli și baronului François de Pavie.

Capitolul dedicat politicii interne se încheie cu descrierea pregătirilor pe care Petru vodă Șchiopul le face pentru a emigra, ca și a simptomelor deteriorării progresive a relației domnului cu Poarta.

Al patrulea capitol este cel dedicat Situației economice și sociale, constând din două teme principale: mai întâi încadrarea Moldovei în spațiul economic regional (balcanic și mediteranean), subordonată relației economice a Imperiului Otoman cu restul lumii mediteraneene și cu Europa Centrală, autorul comentând asupra analizei mai vechi a lui Constantin C. Giurescu privind relațiile economice dintre Țările Române și Imperiul Otoman, în sensul unei interpretări în cheie Wallerstein-iană a acestei relații, considerând ca fiind motivată ideologic interpretarea „caracterului excedentar” dată de

Giurescu relațiilor economice cu Poarta. A doua temă este cea a structurii sociale a Moldovei sfârșitului de secol XVI, folosind paradigma socială stabilită de Al. I. Gonța și apoi pe cea fiscală stabilită de Ioan Caproșu, utilizând ca surse principale *Catastihul de cisle ...* (1591) și Catastihul de vistierie din 1606. Autorul comentează asupra diferitelor categorii sociale, definite de cele două surse, ca și asupra modului în care respectivele categorii sunt sau nu suprapuse de categorii fiscale și dacă, pentru sfârșitul secolului al XVI-lea se poate vorbi de categorii sociale. De altfel, interpretările și concluziile lui Al. I. Gonța și Ioan Caproșu sunt însușite complet de autorul monografiei de față, cei doi autori fiind copios citați, nu doar în acest capitol, ci în întregul volum. Capitolul se încheie cu un comentariu, pornind de la structura fiscală definită de cele două surse documentare și analizată de cei doi istorici amintiți mai sus, asupra structurii administrative (ținuturi, târguri, ocoale) a Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Al cincilea capitol este dedicat realizărilor culturale și celor artistice, fiind deschis de un comentariu asupra cronicarului Azarie, cel care scrie „din porunca lui Petru vodă”, ca și asupra textului elaborat de acesta, continuând cu restul literaturii cunoscute ca datând din perioada domniilor lui Petru vodă Șchiopul: *Letopisețul moldovenesc*, menționat de Grigore Ureche, *Pravila* ritorului Lucaci ca și manuscrisele bisericesti copiate în această perioadă, unele cu mențiuni marginale care sunt surse istorice importante: Tetraevanghelul lui Ioan Golâi și Ceaslovul, ambele din 1575 și descoperite la Kiev. Capitolul continuă cu enumerarea, comentată, a ctitoriilor, domnești și boierești, ridicate în această perioadă: Galata, Hlincea, Sucevița, Sf. Sava, la care autorul adaugă, mănăstirea Aroneanu, ridicată de Aron vodă cu materialele de construcție cumpărate și pregătite de Petru vodă Șchiopul. Comentariul autorului asupra nomenclaturii Galatei (din Jos/ din Sus) ni se pare superfluu, de vreme ce primul edificiu ctitorit de Petru vodă (distrus de o alunecare de teren în 1579 sau 1580) nu s-a numit niciodată *Galata din vale*, consemnarea lui Grigore Ureche fiind doar o mențiune topografică (~1640), în condițiile în care ctitoria de la 1583 s-a numit *Galata de Sus* (iar nu *din deal*) pentru a o deosebi de ctitoria lui Balica hatmanul, *Galata de Jos* (iar nu *din vale*). În ceea ce privește mănăstirea Aroneanu (din Țarină), aceasta poate fi considerată printre ctitoriile lui Petru vodă Șchiopul încă din prima domnie (așa cum argumentează prezența Nicoreștilor de pe Cracău prin satele întărite mănăstirii în 1584 „din ispisoc de danie ce are mănăstirea de la domnia mea”, alături de Șilițcanii de pe Bașeu dăruit de Iancu Sasul). Același sat Nicoreștii apare alături de satul Girov, într-o copie slavonă de secol XVIII a întăririi date de Ieremia Movilă călugărilor zografiți în 1606 ca fiind dăruite de Alexandru voievod „cel dintâi ctitor” (Girovul este dăruit de Petru vodă m-rii din Țarina Iașilor, în 1588, conform unui document consemnat în *Condica Asachi*), de unde și ipoteza existenței pe acest loc a unei ctitorii a lui Alexandru Lăpușeanu, ipoteză îmbrățișată de autor, încurajat și de rezultatele unor sondaje arheologice din interiorul bisericii mănăstirii, publicate de Stela Cheptea. Existența acestei ctitorii a lui Alexandru Lăpușeanu din țarina Iașilor este postulată de Ioan Caproșu și Dan Bădărău în *Iașii*

vechilor zidiri, dar trebuie să comentăm aici că „... în aceeași țarină dar în alt loc, *sub dealuri* ...” poate însemna oriunde în cuprinsul țării târgului, de la Ceairul lui Pereț la Rediul Aldei și până la Galata.

Al șaselea capitol, care tratează „politica externă” a lui Petru Șchiopul, ar fi cel mai consistent al volumului dacă am contabiliza și cele 10 planșe cu portrete ale unor diniaști europeni și otomani contemporani cu subiectul monografiei. Lăsând contabilitatea la o parte, capitolul de politică externă este cel mai temeinic scris și cel mai elaborat din prezentul volum, tratând toate aspectele relațiilor lui Petru vodă Șchiopul cu suzeranul otoman, regatul Poloniei și Imperiul habsburgic, dar și cu actorii de forță regionali, cum sunt cazacii, tătarii sau voievodul Transilvaniei. Este tratat cu minuție contextul european în care se sfârșește domnia lui Ioan vodă și începe cea a lui Petru Șchiopul, cel al Războiului Ligi Sfinte, fiind trecute în revistă și comentate principalele surse documentare și narrative ale vremii. Este comentat și rolul pozitiv jucat de Petru vodă în refacerea *statu-quo*-ului diplomatic dintre Poartă și Regatul polon în contextul interregnelui din 1574-1575 și a urcării pe tron a lui Ștefan Bathory. Autorul procedează apoi la comentarea succesiunii de invazii căzăcești, care aduc câte un pretendent la tronul Moldovei, câte un „frate” al lui Ion vodă Armeanul, care vor culmina cu incursiunea lui Ion (Nicoară) Potcoavă, care reușește să învingă oastea lui Petru vodă și să ocupe tronul timp de o lună în toamna lui 1577. De altfel, autorul nu admite decât existența a două domnii ale lui Petru vodă Șchiopul considerând (justificat, în opinia noastră, o rămășiță fosilizată a unei istoriografii ideologice) că includerea fraților Ion și Alexandru Potcoavă printre domnii Moldovei nu se justifică. Tema ascensiunii la tron a lui Iancu Sasul (pretinsul fiu al lui Petru Rareș) este abordată cu seriozitate, fiind argumentată mazilirea lui Petru și înlocuirea acestuia cu Iancu vodă Sasul ca fiind strâns legată de dispariția, precedată de o cvasi-dizgrație, a Marelui Vizir Mehmet Sokollü (1579). Capitolul include, în mod necesar, și cronologia evenimentelor „internaționale” din timpul scurtei domnii a lui Iancu vodă Sasul, ca și succesiunea de fapte care conduce la mazilirea acestuia. A doua domnie a lui Petru vodă este tratată, din punctul de vedere al relațiilor externe, în aceeași manieră: context, evenimente majore la scară regională, relațiile cu Poarta, Polonia și Imperiul, ca și cu cazacii și principatul Transilvaniei, alături de acțiuni diplomatice importante ale domnului, care să îi exemplifice conduita pe plan extern, mai ales ca argumente de deschidere pentru capitolul al VII-lea, care tratează exilul. Autorul pune accentul pe rolul moderator (din nou) jucat de Petru vodă pe scena regională, reușind să oprească incursiunile căzăcești în Moldova, dar și propunându-se drept candidat la tronul Poloniei, vacant după moartea lui Ștefan Bathory, renunțând mai apoi, în mod foarte diplomatic, la candidatură în favoarea candidatului Porții, Sigismund Wasa, „ceea ce indică totuși că era bine orientat politic”, cum alege să descrie autorul acest eveniment. Aproximarea de regatul polon sub noul rege este ultima temă din capitolul dedicat relațiilor externe ale lui Petru vodă Șchiopul, apropiere care rezultă într-un zel pro-catolic din partea domnului și o ascensiune fără precedent a aventurierului/ boier Bartolomeo Brutti. Capitolul se încheie cu descrierea schimbului („rocadei” cum o

numește autorul) pe care îl face Petru vodă cu fiul să minor Ștefan la domnia Moldovei, cu dizgrația temporară a Marelui Vizir Sinan pașa, ca și cu mazilirea și convertirea la Islam a lui Mihnea vodă al Munteniei, evenimente care sunt argumente, în opinia autorului, pentru o labilitate emoțională care declanșează renunțarea la tron și autoexilul lui Petru vodă (în cuvintele autorului „Teama de a nu împărtăși el, *dar mai ales micul Ștefan* (s.n.), aceeași soartă”).

Capitolul al VIII-lea tratează fuga lui Petru vodă, însoțit de familie și o parte din boieri, un fapt fără precedent în anele domniilor Moldovei, motivele care au dus la aceasta, justificările oferite de însuși domnul autoexilat, ca și soarta în exil a acestuia, curtenilor săi și, mai ales, a averii cu care plecase. Autorul folosește drept surse corespondența din exil, rapoartele diplomatice străine și cele interne austriece, Cronica lui Ureche, ca și cele două testamente ale domnului (din 1592 și 1594). Este comentat și scandalul financiar care îl are în centru pe aventurierul raguzan Giovanni de Marini Polli, ca și posibilitatea revenirii lui Petru pe tronul Moldovei după reabilitarea și reinstituirea în funcția de Mare Vizir a lui Sinan pașa.

Ultimul capitol al monografiei este dedicat Posterității imediate a lui Petru vodă Șchiopul (1594-1602), care include, mai întâi, anturajul și familia domnului, prezenți la moartea acestuia, conform raportului lui Ferdinand v. Kühpach, supraveghetorul imperial al lui Petru, comentând și asupra eforturilor diverselor părți interesate în a obține custodia asupra fiului domnului, Ștefan, pionul principal pentru cei care doreau să controleze bunurile rămase din averea domnului, ca și pentru o eventuală ridicare a micului prinț la domnie, eventual chiar după o convertire la catolicism. Principala sursă folosită de autor sunt rapoartele lui v. Kühpach, care controlează tot ce se întâmplă în jurul lui Ștefan, autorul urmărind cariera fiului de domn până la moartea sa, la 17 ani, în 1602.

Concluziile monografiei fac, în primul rând, un omagiu predecesorilor, Nicolae Iorga și Gheorghe David, care au definit standardele în care Petru vodă Șchiopul a fost judecat de istoriografia contemporană. Concluziile propriu-zise elogiază caracterul și activitatea politică și diplomatică a domnului, autorul încheind prin a-l caracteriza pe Petru vodă Șchiopul ca „... un etalon pentru urmașii la tron ...”.

Bibliografia este împărțită în Izvoare (Documentare și Narrative), Lucrări Generale și Lucrări Speciale, iar Indicele include numele de persoane și de locuri.

Ca cititor avizat nu am putut să nu remarc, nefiind neapărat un reproș, modul în care autorul citează caracterizările făcute de Nicolae Iorga diverselor personaje istorice, punând pe picior de egalitate opiniile istoricului de secol XX cu cele ale unor cronicari cvasi-contemporani cu Petru vodă și urmașii săi, cum este Azarie, Joachim Bielski sau Grigore Ureche. În același timp, lipsește dintre lucrările citate sinteza lui Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVI)*, trebuind remarcat, în același timp, inegalitatea de tratament între capitolul I (Familia, insuficient tratat, în opinia noastră) și capitolul VI (Politica externă, un studiu matur și bine documentat, care poate constitui un articol de sine-stătător). De altfel, inegalitatea de tratare între diferitele părți ale monografiei transpare și din limbajul

folosit, cu unele licențe inadecvate, cum este „... nu sunt toți însă nesimțiți” caracterizându-i pe curtenii care supraviețuiesc lui Petru vodă (p. 207).

Cu toate aceste inegalități, volumul este unul care poate deveni de referință, mai ales în contextul valorificării de către autor a marelui număr de surse documentare publicate din 1984 (anul apariției monografiei lui Gheorghe David) și până în prezent.

Cătălin HRIBAN

Sorin Iftimi, Aurica Ichim, *Iași – Capitala României, 1916-1918. Iassy – Capital City of Romania*, București, 2017, 311 p.

Autorii demonstrează cu asupra de măsură, prin text și mai cu seamă imagini, dura realitate survenită la doar câteva luni după intrarea României în război, aceea că după ocuparea Bucureștiului, a Munteniei și Olteniei în toamna anului 1916 de către armatele Puterilor Centrale, instituțiile fundamentale ale României – Guvernul, Casa Regală, Cartierul General al Armatei, reprezentanțele diplomatice și misiunile militare, etc. – s-au retras în Moldova, la Iași. Pe lângă oficialitățile vremii, a cohorții de funcționari indispensabili instituțiilor statului, s-au adăugat zecile de mii de refugiați nevoiți să fugă din calea ocupantului încât, pe durata a doi ani, Iașiul a fost un oraș supraaglomerat, cu mult peste posibilitățile sale de cazare și hrană. Chiar și în aceste condiții, înrăutățite de o iarnă cumplită, de lipsa lemnului și carburanților pentru încălzire, de imposibilitatea aprovizionării cu alimentele strict necesare, peste care s-a prăvălit tifosul exantematic și zecile de mii de răniți de pe front tratați în spitalele devenite insuficiente, organizate în școli și improvizate în împrejurimi, Iașiul a rezistat eroic. Exemplul rezistenței l-au dat chiar Regele Ferdinand și Regina Maria, primul ministru Ion I. C. Brătianu, miniștri săi, membrii Parlamentului, ierarhia Bisericii Ortodoxe și ai celei Romano-Catolice. Ajutorul Aliaților – Rusia, Anglia, SUA și, mai cu seamă Franța, atât cât a fost în condițiile de rară vitregie pentru ei, dar mai cu seamă pentru noi, ne-a ajutat să depășim insurmontabilul. Iașiul, devenit capitala Țării, centrul politic și de organizare a rezistenței militare, a căpătat dimensiunile simbolului de speranță națională. Toate acestea și multe alte aspecte sunt condensate de autori – Sorin Iftimi și Aurica Ichim – în textele bilingve (română și engleză) care preced imaginile mai mult decât sugestive ale celor zece capitole – *Orașul Iași, a doua capitală; Refugiul de la Iași – dezastrul și regăsirea speranței; Familia Regală în „Orașul Unirii”; Guvernul și Parlamentul în pibegie; Misiuni diplomatice și militare; Spitalele militare și Crucea Roșie; Armata română și armata rusă în 1917; Viața cotidiană și viața culturală; Anul 1918. Premisele Marii Uniri; Memoria războiului, recurs la identitate* – în excelentul album finanțat de Primăria Municipiului Iași. De altfel, edilul

